

BRIGA ZA ČOVJEKA U DOKUMENTIMA SUVREMENE CRKVE

Dr. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ

Joseph de Maistre, veoma značajan katolički mislilac iz vremena neposredno poslije Francuske revolucije, čiji su stavovi imali presudan utjecaj unutar katolicizma u 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća, a taj utjecaj nije prestao ni do danas, pisao je ovako: „U svom sam životu vidio Francuze, Talijane, Ruse, itd. Ali, izjavljujem, u životu nisam nikada vidio čovjeka, on bi morao postojati bez moga znanja.” Te su se riječi ticale novog postavljanja stvari, proisteklog iz Francuske revolucije, da se kao subjekti prava označe *ljudi*; J. de Maistre protestira protiv toga. Da taj govor de Maistreev nije bio samo gruba šala, to zna svatko kome nije sasvim nepoznata povijest ovih vremena.

Da li bismo bili daleko od istine ako bismo rekli da je među katolicima bilo veoma rasprostranjeno shvaćanje koje bi u gornjem citatu samo nacionalna određenja zamijenilo konfesionalnima: „U svom sam životu vidio katolike, pravoslavne, protestante, muslimane, židove (da li i ateiste?), ali *čovjeka* nisam vidio...” Unatoč tome što je u Markovu Evanđelju Crkvi rečeno: „Pođite po svemu svijetu, propovijedajte Evanđelje *svakom stvorenju*” (Mk 16, 15).

*

U novije vrijeme, posebno s Drugim vatikanskim koncilom, Katolička Crkva na osobit način u svojim dokumentima ističe svoje odnošenje prema *čovjeku* i *čovječanstvu*. Pavao VI. je na otvorenju četvrte periode Koncila, 14. IX. 1965., ustvrdio da „Crkva, u ovom svijetu, ne gleda samo na samu sebe, kao da je svrha, nego je na službu svima ljudima” (*Enchiridion Vaticanum* 343*), a pred Generalnom skupštinom Ujedinjenih nacija u New Yorku 5. X. 1965. predstavio je Crkvu kao „stručnjaka u ljudskim stvarima” („expert en humanite”: *Ench. Vat.* 375*). Pri zaključku Drugog vatikanskog koncila, u govoru dne 7. XII. 1965., isti je papa – ocjenjujući djelo Koncila – rekao da bogatstvo koncilskog naučavanja ide jedino za tim „da posluži čovjeku, u svim njegovim životnim okolnostima, u svakoj njegovoj slabosti, i u svakoj njegovoj potrebi. Crkva je sebe na neki način proglašila sluškinjom roda ljudskoga...” („humani generis ancillam”: *Ench. Vat.* 460*).

Za stav suvremene Crkve prema čovjeku od koncilskih je dokumenata osobito važna Deklaracija o slobodi u vjerskim stvarima „Dignitatis humanae”, a sasvim posebno se time bavi Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu „Gaudium et spes”, Tema je često našla mjesta u govorima pape Pavla VI, a *svijet i čovjek* također su veoma često na ustima sadašnjeg pape Ivana Pavla II. Sasvim posebnu pozornost, dakako, zavređuje prva njegova enciklika „Redemptor hominis” od 4. III. 1979, u kojoj je Ivan Pavao II. iznio – radije negoli zaokruženo učenje – svoju *vjeru* i svoje *stavove* također o odnosima Crkve prema čovjeku i čovječanstvu.

Prije ulaznja u sadržaj samih dokumenata moramo jasno uočiti problem koji je ovdje i sada stavljen pred nas. „Služiti čovjeku” – to se može shvatiti s veoma različitim nijansama. Očito je da Crkva ima zadatak služiti svakom čovjeku za postignuće njegova vječnog spasenja: „Proizlazeći iz ljubavi vječnoga Oca, u vremenu od Krista Otkupitelja ustanovljena, sabrana u Duhu Svetom, Crkva ima spasenjsku i eshatološku svrhu, koja se potpuno doseći može samo u budućem vijeku” (GS 40). Postojala je opasnost da se taj zadatak Crkve među svećenstvom i vjernicima shvati veoma pojednostavnjeno: postići da čovjek „umre u milosti Božjoj”. Dio naših pastoralnih postupaka u nedavna vremena bio je orijentiran na tako sužen – minimalistički shvaćen – cilj: najbitnije je bilo da „čovjek umre u milosti Božjoj”, tj. da se prije smrti ispovijedi. Drugi su stoga naglašavali da je važno i da „čovjek živi u milosti Božjoj”: Crkva se, prema tome, mora baviti i cijelim čovjekovim životom, i to životom svakog pojedinog čovjeka, kako taj život ne bi bio protiv moralnog reda i zakona: tome služe propovijed i sakramenti.

Nova su vremena stavila Crkvu pred pitanje tzv. „svijeta”, pod kojim se terminom nije toliko mislio sam fizički svijet kao takav, koliko se mislio *čovjekov svijet*, to jest sve ono što čovjek stvara da bi se u tom i pomoću toga odvijao njegov život: društveno-ekonomsko-politički poredak, kultura i civilizacija, znanost i tehnika i sl. Očito je da sve to uvelike utječe na osobni život svakog pojedinog čovjeka, pa da je pitanje onoga što nazivaju *humanizacijom* čovjekova života, tj. da život čovjeka bude što većma čovjeka dostojan, pitanje pravog razvitka svih tih komponenata koje zajedničkim imenom nazivamo *suvremenim svijetom*. Usljed toga se, na primjer, još prije Koncila među katolicima, posebno u odnosu prema navješćivanju Kristove poruke siromašnim i nerazvijenim narodima tzv. Trećeg svijeta, javilo zaoštreno pitanje: treba li *humanizacija* prethoditi *evangelizaciji*, ili *evangelizacija* mora ići prije *humanizacije*? Drugim riječima: smije li Crkva, dolazeći iz bogatih zapadnih zemalja, onim ljudima propovijedati Evanđelje a da im najprije ne pomogne da postanu ljudi svjesni svoga ljudskog dostojanstva? To je pitanje bilo veoma „opasno”, jer je – kao pretpostavku evangelizacije – uključivalo nešto kao revoluciju, subverziju postojećeg poretka u onim zemljama. Službena se Crkva, dakako, nije mogla složiti s rješenjem koje bi humanizaciju stavljalo pred evangelizaciju. Načelan je stav bio: evāngelizacijom pripomagati k humanizaciji, ili makar evangelizacijom humanizirati, tj. da oba cilja idu zajedno, ali je naglasak na evangelizaciji (to je posebno naglašavao kard. Suenens).

Drugi je vatikanski koncil to pitanje suvremenog svijeta razradio u konstituciji „Gaudium et spes”. Kako Crkva vidi svoj odnos prema različitim segmentima suvremenog svijeta, i prema suvremenom svijetu naprosto? Tu je – u drugom dijelu – posebno govor o ženidbi kao instituciji, o kulturi, o društveno-ekonomskom poretku, o političkim strukturama, o problemima mira i rata. Očito je da sve te strukture i stvarnosti, unutar kojih se odvija čovjekov život i rad, duboko utječu na svakog čovjeka pojedinca, da uvelike određuju njegov osobni rast i razvitak, zahvaćaju i opečaćuju njegov život. Kad Crkva zauzima svoj stav prema svim tim realnostima, kad ocjenjuje njihovu vrijednost, kao i kad pomoću sredstava koja ona ima promiče pravilan razvitak svega toga, očito je da tim samim koristi i čovjeku kao pojedincu, i ljudima kao skupinama slobodne opcije. Ipak, to je još uvijek na crti generalnoga i indirektnoga ukoliko se promatra čovjek kao svaki pojedinac.

Problem koji želimo proučiti ovdje i sada, na ovom Tjednu, sastoji se u ovome: što može Crkva pomoći *svakom čovjeku pojedincu, neposredno ili posredno*, i to u ovom njegovu životu, za rascvat i razrast ovozemnog njegova života, a ne samo za njegovo vječno spasenje. Da se problem bolje i preciznije uoči, možda je korisno uzeti kao primjer pitanje *braka*. Crkva se brine za brak kao instituciju, kao nešto trajno u što pojedini čovjek ulazi i što on ima proživljavati unutar onih okvira koji su dati. Crkva je na Koncilu govorila o braku, sa željom da tu ustanovu poživljava naglašavajući neke njezine vrijednosti koje prije nisu bile dovoljno jasno naglašavane: to je na liniji usavršavanja struktura u kojima čovjek živi. No ostaje pitanje što s čovjekom koji je u braku skrahirao, kojemu se njegov brak pokazao neuspjelim, koji sa svojim brakom više ne zna što početi ili kako nastaviti. Ima li Crkva kakav mandat ili kakvu dužnost da se brine i za takva čovjeka, može li kako njemu pomoći u njegovoj strašnoj konkretnosti, može li služiti čovjeku kao čovjeku u jedincatosti njegovih realnosti, bile one povoljne ili nepovoljne? Eto, to je naš problem na ovom Tjednu.

Crkva se kao Crkva, tj. kao vjerska zajednica, od početka svoje povijesti posebno brinula za *siromaha*, zapravo za *prosjaka*, i za *bolesnika*. Kasnije su tu brigu za konkretnog čovjeka kao čovjeka u njegovoj ljudskosti preuzeli prvenstveno samostani i samostanski redovi, od sv. Vinka Paulskog dalje naročito redovnice. U novije vrijeme organiziran je *karitas* na međunarodnoj bazi. No o povijesti bi nam trebalo posebno predavanje. Spomenimo samo ovo:

Majka Terezija je prorok suvremene Crkve, podignut od Boga da upozori svu Crkvu na potrebu brige za čovjeka kao čovjeka – prvenstveno u njegovoj slabosti i bijedi. Problem je, međutim, širi: što može ili mora Crkva činiti danas za čovjeka kao čovjeka s obzirom na sve dimenzije čovječnosti? Ima li nešto što ona može i mora činiti direktno? Kako mora prilagoditi svoja djelovanja koja su za nju osnovna – tj. ona za vječno spasenje – da bi na indirektnan način poslužila suvremenom čovjeku u njegovim ljudskim problemima, tj. problemima ovoga života; i kako mora djelovati u odnosu na strukture i poretke u kojima se kreće život ljudi i naroda, e da bi sve to bilo većma u funkciji čovjeka, a manje u funkciji – da upotrijebimo suvremeni termin – otuđenja čovjekova?

Dakako, nije i ne može biti riječ samo o čovjeku izvan Crkve, nego jednako – ako ne možda prvenstveno – o čovjeku *unutar same Crkve*, o ljudima koji tvore Crkvu. Riječ je dakako o djelovanju riječima, učenjem i podizanjem glasa u kriznim situacijama, kad se naglašavaju zahtjevi drugima, što moraju drugi učiniti, u djelo sprovesti; ali je naše pitanje ima li Crkva kao takva, ili kršćani kao kršćani, nešto u službi konkretnog čovjeka poduzimati neposrednim činjenjem, a ne samo upozoravanjem i zahtijevanjem da to i to drugi učine.

Da odmah kažem ono što bi se moglo činiti unaprijed jasnim: Crkva kao Crkva – tj. na liniji zajednice i institucije – svakako ima dužnost raditi na *vječnom spasenju* svakog pojedinca, poslana je k svakome pojedincu, a ne samo k narodima ili društvenim slojevima. Nije unaprijed svima jasno da Crkva kao Crkva ima dužnost – ili čak i pravo – da se brine za svakog čovjeka pojedinca u tome da mu pomogne proživljavati i ostvarivati njegovu čovječnost ovdje na zemlji. Bilo je razdoblja kad se Crkva kao Crkva čvrsto zalagala za svoju slobodu, pa i za slobodu katolika kao katolika u njihovim vjerskim dužnostima, ali bi teško bilo reći da je smatrala svojim zadatkom da se aktivno zalaže za slobodu svakog čovjeka, da diže svoj glas za svačija prava. Stoga je to pitanje potrebno odista uzeti kao pitanje.

Do konkretnog čovjeka u njegovoj pojedinačnoj čovječnosti Drugi je vatikanski koncil došao prvenstveno u deklaraciji *o slobodi u vjerskim stvarima*, koja inzistira na pravu slobode od prisile u pitanjima vjere za svaku ljudsku osobu, oslanjajući to pravo na dostojanstvo svake ljudske osobe, tj. svakog čovjeka (jer po Koncilu je svaki čovjek osoba; nije osoba samo neki značajan čovjek koji se uspije kao takav nametnuti).

*

No najviše je riječ o tim pitanjima u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*.

Taj dokument prije svega – smijemo reći – bar u jezgri uspostavlja teološki temelj, teološko polazište, odakle se može razmotriti sveukupnost odnosa i zadataka Crkve i kršćanstva prema čovjeku pojedincu, također u njegovoj konkretnoj čovječnosti. To se nalazi u točki 22. koja nosi aproksimativan – ne strogo koncilski – naslov: „O Kristu novom čovjeku”. „U stvari – veli se u tom tekstu – istom u misteriju utjelovljene Riječi odistinski se razjašnjuje misterij čovjeka. Adam naime, prvi čovjek, bijaše pred-lik budućega (usp. Rim 5, 14), tj. Krista Gospodina. Krist, posljednji Adam, u samu objavljenju misterija Oca i njegove ljubavi, čovjeka potpuno očituje samome čovjeku, i otkriva mu uzvišeni njegov poziv. Nije, dakle, nikakvo čudo što gore iznesene istine nalaze u Njemu svoj izvor i dostižu vrhunac. Onaj isti koji je „slika Boga nevidljivoga” (Kol 1, 15) jest savršeni čovjek, koji povratu Adamovim sinovima božansku sličnost što od vremena prvog grijeha bijaše izobličena. Budući da je u Njemu ljudska narav pod svoje uzeta, a ne ukinuta, samim je time i u nama na uzvišeno dostojanstvo uzdignuta. „Pošto se na taj način u tom tekstu, od uzvišenog dostojanstva one pojedinačne ljudske naravi koju je Sin Božji uzeo u hipostatsko jedinstvo sa svojom – od Oca primljenom – božanskom naravi, zaključuje da je „tim samim”

svaka pojedinačna ljudska narav u svakom pojedinom čovjeku („i u nama“) „na uzvišeno dostojanstvo uzdignuta“, odmah se nadodaje ključna tvrdnja cijeloga konteksta: „*On sam naime, Sin Božji, svojim je utjelovljenjem na neki način sebe sjedinio sa svakim čovjekom*“ (Ipse enim, Filius Dei, incarnatione sua cum omni homine quodammodo se univit). Ovaj „naime“ daje slutiti da tekst vidi u ovoj tvrdnji temelj i konačni razlog prijašnje tvrdnje: neka *osobna* povezanost Sina Božjega sa svakim pojedinim čovjekom kao da je fundamentalnija od same povezanosti po tome što Sin Božji ima sa svakim čovjekom specifično istu ljudsku narav; inkarnacija ne znači samo uzimanje naravi kakvu imaju ljudi, nego upravo ujedinjavanje sa svakim pojedincem koji ima tu narav, pa stoga odličnost što je narav postiže u stanju kad je uzeta u hipostatsko jedinstvo ne biva ograničena samo na tu narav nego zahvaća nekako i naravi svih onih pojedinaca.

Koncil, očito, nije želio ustvrditi hipostatsko sjedinjenje Sina Božjega sa svakim pojedinim čovjekom (što bi sa sobom nosilo da dostojanstvo svake pojedinačne ljudske naravi bude strogo jednako s dostojanstvom one jedne ljudske naravi koja se nalazi u hipostatskom jedinstvu), jer bi to vodilo u neki „pankristizam“, ali je isto tako očito želio ustvrditi neki pozitivan *osobni odnos* i *osobnu povezanost Krista sa svakim pojedinim čovjekom*, s time da je to konstitutivna komponenta samoga utjelovljenja. Inkarnacija se, u svjetlu toga teksta, ne može svesti samo na to da je Sin Božji uzeo ljudsku narav „da bi mogao trpjeti i umrijeti“ – kako nas je učila školska teologija, nego inkarnacija mora uključivati tu dimenziju osobne ujedinjenosti Sina Božjega sa svakim čovjekom, koja je – prema tome – antecedentna samom djelu otkupljenja, i dakako činu svjesnog osobnog prijanjanja čovjeka pojedinca uz Krista.

Što se tiče toga posljednjega, osobnog svjesnog prijanjanja uz Krista, Koncil na istom mjestu malo kasnije kaže: „A to ne vrijedi samo za kršćane-vjernike nego i za sve ljude dobre volje, u srcima kojih milost djeluje na nevidljiv način (usp. LG 16). Budući da je naime Krist umro za sve i budući da je posljednji poziv čovjeka u stvari jedan, naime božanski, moramo držati da Duh Sveti pruža svima mogućnost da se, na način koji Bog zna, pridruže ovome pashalnom otajstvu.“ Tu je važno upozoriti na ono „dobre volje“ (*bonae voluntatis*), što suzuje povezanost Sina Božjega – po milosnom djelovanju Duha Svetoga kao učinku otkupljenja – po etičkom kriteriju *dobre savjesti*, na neki je način u tom slučaju osobna povezanost s Kristom ipak shvaćena kao obostrana, bar u klici, ako i nije u svijesti takvih pojedinaca *imenom* prisutan onaj kojega uključno traže (neki stoga govore o „anonimnim kršćanima“).

No prijašnja tvrdnja da „se Sin Božji svojim utjelovljenjem sjedinio sa svakim čovjekom“ ne uključuje u sebi to sužavanje po etičkom kriteriju, samo na ljude „dobre volje“; ona zahvaća baš „svakog čovjeka“: ako osobna povezanost Sina Božjega sa svakim čovjekom po inkarnaciji još nije obostrana, ona nije zbog toga manje pažnje vrijedna za Crkvu. Tom tvrdnjom Koncil postavlja svakog čovjeka, bez obzira čak na njegovu etičnost, a dakako bez obzira na njegovu svjesnost, u područje *crkvene brige*. To slijedi iz načela da Crkva ima zadaću služiti Kristu u njegovoj misiji na svijetu. Budući da se Krist svezao sa svakim čovjekom, Crkva ne može biti Kristu vjerna ako se ne zanima za svakog čovjeka, ako, čak, ne služi

Kristu u svakom čovjeku. Očito, ne tek onda kad se taj čovjek počeo zanimati za nju ili za Krista, nego i onda kad je posve dalek, pa čak i onda kad se protivi. Dostojanstvo koje njegova ljudskost ima po tome što je – i radi njega osobno – Krist uzeo istu ljudskost, za Crkvu u njemu – svakom čovjeku pojedincu – ostaje na snazi, unatoč svemu.

Da se ne bi mislilo da je u pitanju samo čovjekova gola egzistencija, pogotovo samo eshatološka sudbina njegove egzistencije, Koncil odmah na citiranu tvrdnju o ujedinjenosti Sina Božjega „sa svakim čovjekom” nadovezuje slijedeće: „Ljudskim je rukama radio (opus fecit), ljudskim je duhom mislio, ljudskom je voljom djelovao, ljudskim je srcem ljubio. Rođen od Marije Djevice uistinu je postao jedan od naših, u svemu nama sličan isključivši grijeh.” Budući da su te tvrdnje nadovezane na govor o utjelovljenju, a prije opisivanja otkupljenja koje slijedi odmah iza toga, očito se vidi da je nakana toga teksta pokazati kako se inkarnacija ne smije shvatiti nekako apstraktno, isključivo u funkciji otkupiteljskog čina zgusnutog u muku i smrt, nego da je treba promatrati u svim dimenzijama ljudskosti, pa da sve dimenzije ljudskosti u svakom pojedincu čovjeku participiraju na onom dostojanstvu koje je zadobila ljudska narav u pojedinom čovjeku samim događajem inkarnacije. Drugim riječima: Crkva, da bude odista Kristu vjerna, ne može misliti samo na eshatološku svrhu čovjeka, već mora u područje svoje brige uključiti i te dimenzije ljudskosti svakog pojedinog čovjeka: manualni rad, umni rad, čovjekova htijenja, osjećanja ljudskoga srca, posebno ljubav, i tako dalje.

⋆

Taj koncilski tekst, a sasvim posebno središnju tvrdnju da „se Sin Božji svojim utjelovljenjem na neki način sjedinio sa svakim čovjekom”, uzima sadašnji papa Ivan Pavao II. kao posebno uporište u svojim izvođenjima u enciklici „Redemptor hominis” od 4. ožujka 1979. Nećemo pretjerati ako reknemo da je to svojevrsni *leitmotiv* enciklike, čak kao neka osnovna misao. Na tri mjesta u enciklici Papa izričito navodi to koncilsko mjesto – to je u brojevima 8, 13 i 18 – a inače mu je ideja o Kristovoj povezanosti sa svakim pojedinim čovjekom takoreći stalno u svijesti. Istina, pristup je u enciklici *Redemptor hominis* nešto malo drukčiji od onoga u *Gaudium et spes*: Ivan Pavao II. ima pred očima Krista Otkupitelja u sadašnjem stanju, pa ne donosi – na teološki način – utemeljivanja te povezanosti na inkarnaciji, već samo naglašava da je svaki čovjek faktički u jedinstvu kojim se Krist s njime svezao, da je ta povezanost Krista sa svakim čovjekom antecedentna svakoj akciji Crkve u odnosu na toga čovjeka, da je ona tu ako čovjek toga i nije svjestan (br. 14, 3), da ona počinje od časa čovjekova začeca pod srcem njegove majke (br. 13, 3).

Papa naglašava da je tu riječ ne samo o svakom čovjeku, već i o svakom čovjeku u svoj njegovoj istini, u svim njegovim dimenzijama: „Nije riječ o čovjeku 'apstraktnom', već stvarnom, o čovjeku 'konkretnom', 'povijesnom'. Riječ je o svakom (i bilo kojem) čovjeku, budući da je svaki obuhvaćen otajstvom Otkupljenja, i jer se Krist radi toga otajstva (huius mysterii gratia) s njime zauvijek povezo. Svaki čovjek, začet u krilu materinskom, dolazi na svijet rađajući se od

majke, i samim otajstvom Otkupljenja povjerava se brizi Crkve... Predmet te duboke pažnje je čovjek u jedincatoj i neponovljivoj svojoj čovječjoj realnosti..." (RH, br. 13, 3). „Crkvi nije dopušteno (non licet) napustiti čovjeka čija 'sudbina' (sors), tj. izabranje, poziv, rođenje i smrt, spasenje ili pogubljenje, najtješnijim su i nerazrješivim vezom povezani s Kristom. Govorimo o svakom i bilo kojem čovjeku ovoga kruga zemaljskog, ove zemlje, koju Stvoritelj daje prvom čovjeku kad ono reče mužu i ženi: 'Podvrgnite je sebi i zagospodarite njome' (Post 1, 28); govorimo o čovjeku svakom pojedinom (hominem unumquemque), ukoliko se promatra sva njegova neponovljiva realnost egzistencije i akcije, uma i volje, svijesti i srca. Čovjek, u svojoj pojedinačnoj realnosti (jer je „osoba”), ima svoju životnu povijest, posebno povijest svoje duše. Čovjek, ukoliko je biće duhovno („ut spiritu capax”) i podvrgnuto tolikim i tako različitim potrebama tijela i vremenitog života, piše tu svoju vlastitu – nazovimo je tako – povijest, povezujući se s drugim ljudima mnoštvom veza, dodira, situacija, društvenih ustrojstava (struktura): i to on čini od prvog časa svog bivstvovanja na zemlji, to jest od časa začeca i rođenja. Čio čovjek u punoj istini svoje egzistencije, onoga što čovjek jest kao osoba, i onoga što je njegov zajedničarski i društveni život – naime unutar svoje obitelji, unutar društva i tako nejednakih uvjetovanosti, kao i unutar svoje nacije ili puka (a možda i unutar same posebne povezanosti među obiteljima i unutar plemena), unutar sveukupnog ljudskog roda – taj baš takav čovjek jest takoreći prvi put kojim Crkva ima koračati u ispunjavanju svoje zadaće, on je prvi i ponajglavniji put Crkve, što ga je sam Krist otvorio, i koji konstantno prolazi preko otajstva Utjelovljenja i Otkupljenja” (RH br. 14, 1).

Na to da je konkretan čovjek put Crkve enciklika polaže velik naglasak: „Baš taj čovjek je put Crkve, u kojem nalaze svoje uporište na neki način svi oni putovi kojima je Crkvi koračati, jer je čovjek – svaki čovjek, nijedan nije izuzet – od Krista otkupljen; jer je s čovjekom – sa svakim čovjekom, nijedan nije izuzet – Krist na neki način povezan, pa makar čovjek toga i ne bio svjestan: „Krist, (koji je) za sve umro i uskrišen, čovjeku – bilo kojem čovjeku i svima ljudima – pruža svjetlo i snage... da može odgovoriti svome uzvišenu pozivu” (GS 10). „Budući dakle da je taj čovjek put Crkve, njezina svakodnevnog življenja i iskustva, put njezina poslanja i rada, nužno je da se Crkva našega doba uvijek obnavlja, držeći na pameti uvjete u kojima se on (tj. konkretan čovjek, op. ŠB) nalazi; mora poznavati njegove mogućnosti koje se pokazuju uzimajući uvijek nova usmjerenja. Crkva bi trebala isto tako zapažati opasnosti koje vrebaju na čovjeka. Jednako mora prepoznavati sve ono što sprečava da ne može „život čovjeka danomice biti činjnjen čovječnijim” (GS 38; *Populorum progressio*, 21), kao i da se s istinskim čovjekovim dostojanstvom ne može uskladiti sve iz čega se taj život sastoji” (RH, 14, 3–4).

Spoznaju da je put Crkve u brizi za konkretnog i pojedinačnog čovjeka Papa oslanja na spoznaju da se Krist utjelovljenjem i otkupljenjem povezao sa svakim pojedinim čovjekom. Logički postupak je ovaj: Put Crkve je Krist. On je put k Ocu, ali je (za Crkvu) i put k čovjeku, k svakom pojedinom čovjeku, jer se u svom poslanju najprije povezao sa svakim pojedinim čovjekom. Crkva, koja služi Kristu u ostvarivanju njegova poslanja, očito mora poći do svakog pojedinog čovjeka, i

polazeći od svakog čovjeka po Kristu i s Kristom (u Duhu Svetom) ići k Ocu. „Poglaviti put Crkve je Isus Krist. On je naš put „k Ocu” (usp. Iv 14, 1 ss) i on je put k svakome čovjeku (ad quemlibet hominem via). A na ovom putu, koji od Krista vodi k čovjeku, na tom putu, na kojem se Krist povezuje s pojedinim ljudima, Crkva se ne da ni od koga sprečavati. To traži vremenito čovjekovo dobro, i njegovo vječno dobro. Zbog Krista i njegova otajstva, u kojem stoji sam život Crkve, Crkva niti može ostati nepomična pred svim onim što vodi k istinskom dobru čovjeka, niti može ne mariti za ono što je štetno za isto dobro” (HR, 13,2).

Iz spoznaje da se „Sin Božji svojim utjelovljenjem na neki način sjedinio sa svakim čovjekom” Ivan Pavao II. u enciklici izvodi pravila za pristup Crkve prema svakom čovjeku koja se oslanjaju na *prethodnost* povezanosti Krista s čovjekom i na *drugotnost* djela Crkve u aktualizaciji te povezanosti: „Misijsko držanje počinje uvijek od dubokog poštovanja prema svemu što je 'u svakom čovjeku' (usp. Iv 2, 25), i od cijenjenja svega onoga što je on u nutarnosti svoga srca o višim i sudbonosnijim pitanjima već smislio; riječ je, napokon, o respektiranju svega onoga što je u njemu uradio Duh koji 'duše gdje hoće' (Iv 3, 8). Misijska zadaća nikad ništa ne razara, već dobra koja već postoje preuzima i nova stvara” (RH 12, 1) – tvrdi Papa, ali odmah skromno priznaje – „premda u samoj praksi tako uzvišene dužnosti nisu uvijek ispunjavane na apsolutan način” (Ibid.).

Tako je, mislim, jasno utvrdio bazu od koje ima polaziti svako teološko razmišljanje o naravi i opsegu brige koju mora Crkva razvijati za svakog konkretnog čovjeka s obzirom na samo njegovo čovječstvo.

A na čemu se, u samom dnu, osniva to uvjerenje o ishodišnoj povezanosti Krista sa svakim pojedinim čovjekom od samoga njegova začeca? Je li to samo doumak na temelju analogije vjere, ili se možda oslanja na koji direktan podatak iz Objave? U spomenutim se dokumentima taj problem nigdje izričito ne razrađuje. Ipak mislim da ne može biti sumnje da Ivan Pavao II., a i Koncil, nalaze oslonac – u srži – za te izvode u Isusovim riječima u Matejevu evanđelju: „Zaista, kažem vam, što god učiniste, jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste!” (Mt 25, 40); i „zaista, kažem vam, što god ne učiniste jednome od ovih najmanjih, ni meni ne učiniste” (Mt 25, 45). Poznato je da je znatan broj egzegeta, prvenstveno zbog riječi „braće” u prvom slučaju, tumačio to mjesto usko, intraeklezijalno: Isus tu ne misli na sve ljude naprosto, nego samo na kršćane; samo su kršćani Isusova braća, samo se s njima on poistovjećuje, i smatra da je njemu učinjeno ono što se učini bilo kojemu kršćaninu. Matej, naime, na drugom mjestu donosi ovu izreku: „Tko vas prima, mene prima; a tko prima mene, prima onoga koji mene posla. Tko prima proroka jer je prorok, primit će plaću proroku; tko prima pravednika jer je pravednik, primit će plaću pravedničku. Tko napoji jednoga od ovih najmanjih samo čašom hladne vode zato što je moj učenik, zaista, kažem vam, neće mu propasti plaća” (Mt 10, 40–42). Isus bi, prema tome tumačenju, opisujući Sudnji dan u Mt 25, 31–46, bio želio samo utvrditi kakva mora biti uzajamna ljubav među vjernicima u Crkvi, a ne bi na tom mjestu bio imao na pameti proklamiranje univerzalne ljubavi među svim ljudima kao kriterija za Posljednji sud. Prema tome, u Mt 25, 40 bila bi riječ samo o Isusovoj

identifikaciji sa svima kršćanima, posebno potrebnima, a nipošto o njegovoj identifikaciji sa svima ljudima.

*

Drugi vatikanski koncil usvojio je u past. konstituciji „*Gaudium et spes*” ovo drugo tumačenje, univerzalno. Evo toga mjesta: „Prelazeći na praktične i hitnije konsekvencije, Koncil naglašava poštivanje prema čovjeku, tako da pojedinci moraju promatrati blišnjega, ne izuzimajući nikoga, kao „drugoga samoga sebe”, vodeći u prvom redu brigu o njegovu životu i sredstvima koja su mu za dostojan život potrebna (usp. Jk 2, 15–16), kako ne bi nasljeđovali onog bogataša koji se nije ništa brinuo za siromašnog Lazara (usp. Lk 16, 19–31). U našim danima posebice postoji hitna i neodložna obveza da se učinimo bližnjima baš svakom čovjeku te da mu, kad se s njim sretnemo, djelotvorno poslužimo: starcu od svih napuštenu, stranom radniku nepravedno prezrenu, izbjeglici, djetetu iz nezakonite veze koje nezasluženo trpi zbog grijeha koji nije njegov, gladnome koji izaziva našu savjest podsjecajući nas na Gospodinovu riječ: ‘Što god ste učinili jednome od ove moje najmanje braće, meni ste učinili’ (Mt 25, 40)” (GS 27, 1–2). Koncil ovdje, očito, primjenjuje Isusovu riječ kao njegovo poistovjećivanje sa svakim potrebnim, bez razlike na njegovu vjersku pripadnost.

A Pavao VI, pri završetku Koncila (7. XII. 1965), govorio je ovako: „Ako se (...) svi sjetimo da u licu svakog čovjeka, naročito ako je po suzama i patnjama postalo prozirno, treba prepoznati lice Krista (usp. Mt 25, 40), Sina Božjega; te ako u licu Kristovu treba prepoznati lice Oca nebeskoga, prema onoj: „Tko vidi mene, vidi i Oca” (Iv 14,9), onda naš način kako procjenjujemo ljudske stvari postaje kršćanstvo, koje je sve upravljeno prema Bogu kao središtu, tako da tu stvar možemo izreći i ovako: treba upoznati čovjeka da bi se mogao spoznati Bog (...) zar nas Koncil ne uči na jednostavan, nov, svečan način, ljubiti čovjeka da bismo ljubili Boga? Ljubiti čovjeka, velim, ne kao orude, već kao prvi tako reći cilj, po kojemu ćemo doći do najvišeg cilja koji transcendirira ljudsko?” I Pavao VI. je, prema tome, Isusovu identifikaciju shvaćao kao identifikaciju sa svakim čovjekom, dakle: univerzalistički.

Ivan Pavao II. također usvaja univerzalistički smisao Isusovih riječi kad u enciklici *Redemptor hominis* upozorava da odgovornost za solidaran razvitak svih ljudi i svih naroda „postaje za nas kršćane posebno očevidna ako sebi dozovemo u pamet – a to moramo uvijek činiti – prizor posljednjeg suda, prema Kristovim riječima o kojima izvješćuje Matejevo evanđelje (usp. Mt 25, 31–46). Treba da se ta eshatološka slika uvijek primjenjuje na čovjekovu povijest, ona mora biti stalno „mjerilo ljudskih čina, kao svakome i svima potrebno ogledalo za prepoznavanje samoga sebe: „Jer ogladnjeh, i ne dadoste mi jesti... gol, i ne zaognuste me;... u tamnici, i ne pohodiste me” (Mt 25, 42.43) (RH 16, 9–10).

Krist se, prema tome, tako poistovjećuje sa svakim čovjekom da to zahvaća samo postojanje čovjeka u njegovoj ovozemnoj ljudskosti, u samome njegovu *biti-čovjek*, i biti *dostojno* čovjek; omogućavanje ili uskraćivanje pojedinome čovjeku onoga što mu osigurava da egzistira kao dostojan čovjek Krist uračunava kao

omogućavanje ili uskraćivanje toga samome sebi. Nije riječ samo o daru sinovstva Božjega, nego ta povezanost Krista sa svakim čovjekom zahvaća čovjeka u njegovu čovječjem.

Iz takve povezanosti Krista sa svakim konkretnim pojedinim čovjekom, a na temelju toga što je „Krist u otajstvu Otkupljenja Crkvu sa sobom svezao”, Ivan Pavao II. zaključuje da „zbog toga treba da se Crkva tijesno poveže sa svakim čovjekom”, pa stoga Crkva mora „promatrati čovjeka, njegove prave probleme, nade i boli, napretke i padove”, jer na taj način ona „prima božanske poticaje, rasvjetljenja i snage Duha koje joj dolaze od Krista rassetoga i uskrsnuloga, a to je razlog njezina života” (RH 18,1).

Lako je unaprijed pretpostaviti da će Koncil tu misao, koju je pročitao kod Mt 25,40 i posebno ugraditi u naglašavanju dužnosti kršćana-vjernika prema svakom čovjeku. To je učinjeno u posljednjoj točki konstitucije „Gaudium et spes”, gdje se kršćani upozoravaju, da „sjećajući se riječi Gospodinove 'po tom će poznati svi da ste moji učenici ako se budete ljubili međusobno' (Iv 13, 35), ne mogu ništa žarče željeti nego da što širokogrudnije i uspješnije *služe ljudima ovoga vremena*”; a onda se evocira Posljednji sud i veli: „Neće svi koji kažu: 'Gospodine, Gospodine!' ući u kraljevstvo nebesko, nego oni koji čine volju Oca (usp. Mt 7,21) i koji se djelotvorno laćaju posla. A Otac hoće da *u svim ljudima priznajemo Krista brata* i da ga djelotvorno ljubimo, i riječju i djelom, iskazujući tako svjedočanstvo Istini, te da drugima komuniciramo otajstvo ljubavi Oca nebeskoga” (GS 93). To univerzalno bratstvo jest tema koja se nekoliko puta opetuje u zaključnim točkama dokumenta, i ona se smještava kao podloga univerzalnog dijaloga među svima ljudima, pa i dijaloga s ateistima: „Budući da je Bog Otac počelo i svrha svijtu, svi smo pozvani da budemo braća” (GS, 92). Riječ je tu o suradnji na izgradnji svijeta, ali su naglašeni interpersonalni odnosi, pa je na taj način svakako veoma prisutna i briga kršćana za svakog čovjeka u njegovoj konkretnosti.

Posebna je točka u četvrtom poglavlju konstitucije posvećena ocrtu onoga što Crkva može pružiti „ljudskoj djelatnosti preko kršćana” (GS 43): jasno da je tu riječ o izgradnji čovječnijeg svijeta, ali je konkretan čovjek kao pojedinac zahvaćen zapravo samo indirektno.

U prvoj točki toga poglavlja konstatira se da „Crkva ima svrhu spasenjsku i eshatološku koja se može potpuno postići samo u budućem vijeku”, ali se ujedno tvrdi da Crkva, „idući za svojim spasenjskim ciljem, ne posreduje čovjeku samo božanski život nego na neki način odsijeva također, i to na čitav svijet, svjetlo koje je odraz toga života, osobito time što liječi i uzdiže dostojanstvo ljudske osobe, učvršćuje povezanost ljudskog društva, te prožima dubljim smislom i značenjem svakidašnje djelovanje ljudi. Tako Crkva vjeruje da preko svojih pojedinih članova i po čitavoj svojoj zajednici može mnogo toga pridonijeti da ljudsku obitelj i njezinu povijest učini čovječnijom” (GS 40).

Zatim je posebna točka posvećena sažetom ocrtu „pomoći koju Crkva nastoji pružiti pojedinim ljudima”: izneseno je tu što Crkva može za ljude učiniti svojim naučavanjem, ukoliko im „otkriva smisao njihove egzistencije, tj. najdublju istinu o čovjeku” (GS 41). U vezi s aktivnim djelom za čovjeka na razini ovozemaljskoj, kaže se u slijedećoj točki, da Crkva može također, „gdje bude potrebno, pre-

ma okolnostima vremena i mjesta, i sama podizati, dapače to i mora, djela koja su određena da služe svima, a posebno potrebnima, kao što su djela milosrđa ili druga slična" (GS 42). Tu su koncilski oci, očito, imali pred očima, osim uobičajenog karitativnog pomaganja, bolnice, škole, i slično. Razradi mjesta karitativne djelatnosti u Crkvi posvećena je znatna pozornost u koncilskom dekretu o apostolatu laika „Apostolicam actuositatem" (AA, 8), gdje se također navodi kao baza Mt 25,40. Tu se veli: „Sveta Crkva, kao što se u svojim počecima, uz Euharistijsku večeru vezujući „agapu", ukazivala sva oko Krista ujedinjena vezom ljubavi, tako se u svako vrijeme raspoznaje po tom znaku ljubavi, i dok se raduje pothvatima drugih, traži (vindicat) karitativna djela kao svoju dužnost i pravo koje se ne može otuditi (abalienari). Poradi toga Crkva drži u osobitoj časti milosrđe prema siromasima i bolesnima i tzv. karitativna djela i djela uzajamne pomoći za uklanjanje svakovrsnih ljudskih potreba".

*

Deklaracija o vjerskoj slobodi „Dignitatis humanae" utvrđuje: „Napokon, na socijalnoj naravi čovjeka i na samoj naravi religije temelji se pravo po kojem ljudi, pokretani svojim vlastitim religioznim osjećanjem, mogu slobodno održavati sastanke, ili ustanovljavati *odgojna, kulturna, karitativna i socijalna udruženja*" (DH 4). A deklaracija o kršćanskom odgoju „Gravissimum educationis", postavljajući u uvodu osnovicu na temelju koje Crkva govori o problemima odgoja, veli da Crkva „ima svoju ulogu u razvitku i proširivanju odgoja jer mora voditi brigu o *sveukupnom životu čovjekovu, pa i zemaljskom ukoliko je povezan s nebeskim pozivom*", da bi tako ispunila mandat što ga je primila od svoga Božanskog Utemeljitelja.

U detaljniju razradu problema što Crkva kao Crkva može ili treba direktnom akcijom poduzimati i razvijati za konkretnog pojedinačnog čovjeka da raste u svojoj ljudskosti i u razvijanju svoga zemaljskog života, kao ni u utvrđivanje da li Crkva uopće što može u tom području činiti drukčije osim samim naučavateljskim radom i kritikom svega što se u životu svijeta i djelovanju svjetovnih moći isprečuje rastu čovjekova dostojanstva, koncilski se dokumenti poblize nigdje ne upuštaju. Koncil nije naprosto postavio sebi toga pitanja u takvu obliku. A nije to načinio ni papa Ivan Pavao II. u svojoj enciklici „Redemptor hominis", iako je tako snažno naglasio da je prvi i osnovni put Crkve *konkretan čovjek* jer se Krist neodvojivo svezao sa svakim čovjekom od njegova začeca.

*

Pokušajmo, na kraju, sažeti u nekoliko točaka načine i oblike kroz koje Crkva, kako je to sadržano u njezinim novijim dokumentima, gleda ostvarivanje svoje brige za čovjeka.

1. Ostvarujući svoje specifično poslanje, koje je po svojoj biti duhovnog i religioznog karaktera, a sastoji se u proklamiranju transcendentalnog i vječnog određenja svakoga čovjeka u zajedništvu sinova Božjih i vođenju ljudi k postignuću toga eshatološkog određenja u Bogu, Crkva tim samim podupire i potpomaže ta-

kođer ovozemno dobro svakog čovjeka i svega ljudskog roda. Očito, traži se također da Crkva i u tom svom unutarnjem djelovanju i proživljavanju specifičnog svoga poslanja njeguje poštivanje svakoga čovjeka i priznavanje ljudskih vrijednosti. ne samo radi toga što time njezina riječ postaje vjerodostojna u svijetu i njezin primjer privlačan, nego i zbog toga što to proizlazi iz intimne naravi njezina evanđeoskog poslanja: na taj način Crkva biva i za ljudsko iskustvo „kao kvasac i na neki način duša ljudskoga društva koje se ima u Kristu obnoviti i preobraziti u obitelj Božju” (GS, 40,2). Tu dužnost Crkva sebi u posljednja vremena značajno doziva u svijest, jer „svaki onaj koji se usuđuje ljudima govoriti o pravdi, mora najprije biti sam pravedan u njihovim očima”, pa stoga odgovorni za Crkvu moraju „brižljivo ispitivati sam način djelovanja, posjedovanja i stil života u Crkvi” (*Sinoda biskupa 1971*, dokumenat „Pravda u svijetu”: *Dokumenti 35*, KS, Zagreb 1972, str. 46–47; usp. *Apel Sinode 1974. o pravima čovjeka i o pomirenju, Svjedočenje 98/1974*, str. 11).

2. Poslanje Crkve „nije političkog, ekonomskog ili društvenog reda” (GS 42,2), svijet je u tome autonoman; stoga Crkva nema zadatka da poduzima preuređivanje svijeta, ali se ona „silom svoga poslanja i svoje naravi ne vezuje ni uz jedan partikularan oblik ljudske kulture ili uz politički, ekonomski, društveni sistem” (GS, 42,4), a nosi i proklamira neke temeljne principe o čovjeku i o međuljudskim odnosima koji moraju prožimati svaki koncept uredjenja svijeta i pozornom brigom prati raznolike strukture kroz koje svijet uređuje svoj ovozemni život: sa simpatijom priznaje „sve što se dobra nalazi u današnjem društvenom dinamizmu: posebno razvitak prema jedinstvu, proces zdrave socijalizacije te građanskog i ekonomskog udruživanja” (GS, 42,3), slaže se s mnoštvom onih koji smatraju da je potreban novi ekonomski poredak u svijetu (RH, 16), „ne može ostati indiferentna prema onome što prijeti čovjeku” (RH, 13), pa stoga osjeća svoju dužnost da sve takvo u svijetu podvrgava kritici, donoseći svoj „moralni sud, također o stvarima koje se tiču političkog reda, kada to zahtijevaju temeljna prava osobe ili spas duša” (GS, 76,5), jer sebe smatra „znakom i čuvarom transcendentnosti ljudske osobe” (GS, 76,2).

3. Što se tiče direktnog djelovanja za čovjeka u njegovoj ljudskosti, Crkva potiče i odgaja svoje članove za takvu akciju za čovjeka, bilo individualno bilo udruženo bilo u solidarnom zalaganju zajedno s drugim ljudima koji nisu članovi vidljive Crkve. Tiče se to svega zalaganja, kako na planu poboljšavanja i većega očovječavanja struktura ili stvaranja novih adekvatnijih struktura, tako i na planu zalaganja za rast i dostojanstvo čovjeka pojedinca u njegovoj pojedinačnosti. Posebno je u novijim dokumentima Crkve prisutno naglašavanje takve karitativne brige za svakog čovjeka, navlastito i na izrazito materijalnom planu, što je uostalom crkvena povijesna konstanta; u sadašnje vrijeme je veći naglasak i na strukturalnoj dimenziji karitativnosti: papa Ivan Pavao II. govori u svojoj enciklici također o „društvenoj ljubavi”, uvodeći taj termin kao izraz nove dimenzije onoga što je Pio XI. bio nazvao „društvenom pravdom”.

4. Što se tiče direktne djelotvorne brige Crkve kao Crkve za svakoga čovjeka u njegovoj čovječnosti i zemaljskosti, u novijim su crkvenim dokumentima postavljeni temelji i zacrtana polazišta odakle bi mogao započeti govor o tome, i teološ-

ki i operativan, ali eventualna operativna razrada toga još nije u dokumentima donesena. Naglašeno je da Crkva ima pravo, a može imati i dužnost, da u određenim situacijama sama poduzme organizaciju karitativnih i drugih pomoći za čovjeka, odnosno da svojim autoritetom stane iza takvih pothvata. Ali nije poduzeto da se razradi eventualna dužnost ili mogućnost Crkve kao takve da *na stalan način* brine brigu za čovjeka u njegovoj privatnosti i subjektivnosti pružanjem pomoći za njegov rast u ljudskim vrijednostima i ljudskom dostojanstvu.

Crkva je u prvim vremenima uzimala takvu brigu kao sastavni dio svoga specifičnog poslanja i življenja, vežući to uz sržno svoje djelo, euharistijsku liturgiju, bar s obzirom na svoje članove i bar s obzirom na materijalne čovjekove potrebe (usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, *Izgovor starih*, KS, Zagreb 1972, str. 145–153), što se dakako može uzeti kao klica i srž njezine takve svijesti, a što može pružati perspektivu bar za hipotezu da se ta klica može razrasti kako s obzirom na subjekte prema kojima će se okrenuti ta briga, tako s obzirom na čovjekove potrebe koje će postati predmetom te brige. Posvješćivanjem uvjerenja da se Krist povezo sa svakim čovjekom u svoj njegovoj pozitivnoj konkretnosti, pa da je to put Crkve, otvara se perspektiva koja traži da se ukupnost te problematike bar porazmisli, istraži, teoretski obrazloži i operativno pokuša zacrtati, dakako u prvim i mogućim granicama.

Dakako, u tom se istraživanju moraju poštivati dva principa: princip da je poslanje Crkve u biti transcendentalno i eshatološko pa da ona nipošto ne smije svoje djelovanje tako organizirati da zapusti svoj bitni cilj, vođenje ljudi k vječnom spasenju, a na račun brige za čovjeka u razvijanju njegova zemaljskog života; i drugi princip o *autonomiji čovjeka* u njegovim zemaljskim realnostima, i posebno o *autonomiji države* kao one koja ima regulirati poredak općega dobra na zemlji.

Međutim, što se tiče principa o autonomiji države, treba imati u vidu da je država bitno nešto javno, opće, strukturalno dakle, i da država po definiciji – njezin je formalni princip vlast – ne zadire u privatnost, osobni život subjekata, i da ona nema instrumenata za reguliranje čovjekove subjektivnosti. Ona mora stvarati *opće uvjete života* svih građana, pa se svako zadiranje u osobni život i u osobne probleme, pogotovo ako bi to išlo njezinim bitnim instrumentom, tj. vlašću i prisilom, u nekom smislu smatra zloupotrebom.

U tom smislu se Crkvi otvara prostor za brigu za svakog čovjeka kao pojedinačni subjekt, ali dakako ne za manipuliranje osobom pojedinca, već za pružanje nezainteresiranih usluga i pomoći, s bitnim i dubokim poštivanjem autonomnosti svakog pojedinog čovjeka u njegovoj ljudskosti, u fundamentalnom respektiranju njegove slobode i onih vrijednosti što ih čovjek traži iz dubina svoje vlastite savjesti, u kojoj se po autentičnom shvaćanju kršćanstva zbiva otajstveni dijalog svakog čovjeka s Bogom.

Razmišljanja pape Ivana Pavla II. u enciklici „Redemptor hominis”, čini se, pružaju polazišta za buduće ocrtavanje brige Crkve kao takve za čovjeka u tom smjeru.